

10 Ερωτήματα ζητούν τώρα απαντήσεις

Το κείμενο που ακολουθεί περιέχει δέκα ερωτήματα που αναφέρονται στο σκάνδαλο Κοσκωτά. Τα ερωτήματα ακολουθούν τη χρονολογική σειρά των γεγονότων που τα προκάλεσαν. Τα πέντε πρώτα ανάγονται στους σχετικούς με την υπόθεση Κοσκωτά πολιτικούς χειρισμούς, κυρίως της κυβέρνησης αλλά και της αντιπολίτευσης. Ίσως τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν δεν είναι εκείνα που αφελώς ντύθηκαν με πάμπερς και κασέτες. Και η σημασία τους αποδείχθηκε όχι μόνο πολιτική αλλά και πολιτειακή: οι συνέπειες των χειρισμών της υπόθεσης Κοσκωτά άσκησαν σημαντική πρακτική επίδραση στη διαμόρφωση της λειτουργίας του πολιτικού μας συστήματος, αλλά και έδειξαν τις αδυναμίες του. Τα πέντε τελευταία ερωτήματα επιχειρούν να προβληματίσουν σ' αυτήν την κατεύθυνση.

Το γεγονός ότι το τελευταίο ερώτημα επιδέχεται μονοσήμαντη και μονολεκτική απάντηση, ίσως μάς οδηγήσει να ξανασκεφθούμε τους θεσμούς μας, για να εξασφαλίσουμε μια πιο δημοκρατική εξέλιξη του πολιτικού μας συστήματος στην πράξη. Αν το επιτύχουμε αυτό, θα μπορούσαμε, τότε, να θεωρήσουμε ότι τα βιότα που έχει υψώσει ο πολιτικός μας δεινός από την υπόθεση Κοσκωτά δεν ήταν μάταια.

Το απόρρητο

1. ΣΤΗΝ αρχή, η υπεξαίρεση των καταθέσεων στην Τράπεζα Κρήτης από τον Γεώργιο Κοσκωτά, καλυπτόταν από το απόρρητο των καταθέσεων απέναντι στα όργανα ελέγχου. Τη νομικά αβάσιμη και οικονομικά αδιανόητη θεωρία αυτήν, υιοθέτησε η κυβέρνηση του Ανδρέα Παπανδρέου, όπως προκύπτει από την ακόλουθη επίσημη ανακοίνωση της 11ης Ιουλίου 1988:

«Η κυβέρνηση θεωρεί ατυχές το γεγονός ότι μια μερίδα του Τύπου έχει εμπλέξει τις προτάσεις για μερική ή ολική άρση του απορρήτου των τραπεζικών καταθέσεων (σ.σ.: δεν λέει απέναντι στα όργανα ελέγχου, σε μία εκστρατεία κατευθυνόμενη ούτως ή άλλως, που κάθε άλλο παρά την ορθή διεκπεραίωση μιας τόσο σοβαρής μεταρρύθμισης ή το συμφέρον της εθνικής οικονομίας εξυπηρετεί».

Η υιοθέτηση της θεωρίας του απορρήτου των τραπεζικών καταθέσεων απέναντι στα όργανα ελέγχου της Τράπεζας της Ελλάδος εξέθετε τη χώρα σε τριπλό κίνδυνο:

Ναρκοθετούσε ολόκληρο το τραπεζικό σύστημα και την οικονομία της χώρας. Επέτρεπε - όχι μόνο στον Κοσκωτά, αλλά σε οποιονδήποτε ανέντιμο τραπεζίτη - να οικειοποιείται τα χρήματα των καταθετών και να τα διοχετεύει όπου θέλει. Η αποκάλυψη της οικειοποίησης - και σε μία μόνο περίπτωση - μπορούσε να προκαλέσει αβρόδες αναλήψεις από πολλές ή και όλες τις Τράπεζες, με αποτέλεσμα την κατάρρευση όλου του τραπεζικού συστήματος, που στηρίζεται - παντού - στον συμψηφισμό αναλήψεων και καταθέσεων, σύμφωνα με ένα στατιστικό νόμο.

Απειλούσε την ελευθερία του Τύπου και τη Δημοκρατία. Το τραπεζικό σύστημα παράγει χρήμα στηριζόμενο ακριβώς στον στατιστικό κανόνα του συμψηφισμού των αναλήψεων με τις καταθέσεις. Το ενδεχόμενο, τότε, της ιδιοποίησης των καταθέσεων στην Τράπεζα Κρήτης από τον ανέλεγκτο Κοσκωτά και η διοχέτευση του παραγόμενου, έτσι, απεριόριστου χρήματος σε εφημερίδες, περιοδικά, ραδιοφωνικούς σταθμούς, αθλητικές ομάδες (ο κ. Κουτσόγιωργας, απολογούμενος στη Βουλή, μίλησε και για την επιτρεπόμενη ιδιωτική χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων) δημιουργούσε τις συνθήκες μονοπώλησης του Τύπου, άρα κατάρρευσης εκείνης ακριβώς της πολυφωνίας που αποτελεί προϋπόθεση της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας.

Υπέσκαπτε, τέλος, τα θεμέλια του κράτους. Αν η κύρια αποστολή του κράτους είναι η παρεμπόδιση των πράξεων ατομικής βίας με την απειλή και την εφαρμογή του ποινικού νόμου, το απόρρητο των τραπεζικών καταθέσεων απέναντι στα όργανα ελέγχου της Τράπεζας της Ελλάδος δημιουργούσε για τον ανέλεγκτο τραπεζίτη ένα είδος κράτους εν κράτει.

Μπροστά στους κινδύνους αυτούς, η ζημιά των δεκάδων δισεκατομμυρίων που προκάλεσε η υπεξαίρεση του Κοσκωτά - αν και θα ισχυριζόμαστε με εκείνη που θα προερχόταν από ληστεία πολλών Τραπεζών - ήταν ασήμαντη.

Τους κινδύνους αυτούς, η ισχυρή κυβέρνηση του Ανδρέα Παπανδρέου, με την κοινοβουλευτική αυτοδυναμία της, μπορούσε να αποτρέψει, ψηφίζοντας, σε 24 ώρες, διάταξη απλή που θα έλεγε ότι το απόρρητο των τραπεζικών καταθέσεων δεν ισχύει απέναντι στα όργανα ελέγχου της Τράπεζας της Ελλάδος, όπως το ζήτησε, εγγράφως και δημόσια, ο δικηγόρος της και όπως υπέδειξε η εφημερίδα αυτή.

Οι διαπιστώσεις αυτές οδηγούν στο πρώτο ερώτημα:

Γιατί η κυβέρνηση του Ανδρέα Παπανδρέου δεν κατήργησε το απόρρητο των τραπεζικών καταθέσεων απέναντι στα όργανα ελέγχου της Τράπεζας της Ελλάδος, αμέσως μόλις παρουσιάστηκε η, κατά τον εισαγγελέα Γεώργιο Κουβέλη, «μεθοδευμένη», κατά πλειοψηφία γνωμοδότηση του άτυπου νομικού συμβουλίου της Τράπεζας της Ελλάδος υπέρ της ισχύος του;

Ο προσωρινός επιτροπός

2. ΜΕ τη γνωστή - και δημοσιευμένη - επιστολή προς τον τότε υπουργό Εθνικής Οικονομίας κ. Παναγιώτη Ρουμелиώτη, ο διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος κ. Χαλικιάς διαπίστωνε ότι η Τράπεζα Κρήτης παρεμπόδιζε τον έλεγχο (πέρα από το απόρρητο) και είχε υποπέσει σε παραβάσεις των πιστωτικών κανόνων. Καθεμιά από τις διαπιστώσεις αυτές επέτρεπε στον διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος να διορίσει προσωρινό επιτροπός στην Τράπεζα Κρήτης σύμφωνα με το νόμο. Η εφημερίδα αυτή - όπως και άλλες - υπέδειξε τον διορισμό προσωρινού επιτροπός στην Τράπεζα Κρήτης από τον Ιούνιο του 1988. Η αρμοδιότητα για τον διορισμό προσωρινού επιτροπός είχε περιέλθει στον διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος - αλλά ο διορισμός και η παύση του διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος ανήκε πάντα στην αρμοδιότητα της κυβέρνησης.

Τίθεται, έτσι, το δεύτερο ερώτημα:

Γιατί η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ δεν διορίσε μέσω του κ. Χαλικιά ή, σε περίπτωση άρνησής του, τον αντικαταστάτη, προσωρινό επιτροπός, στην Τράπεζα Κρήτης, από τον Ιούνιο του 1988;

Γνώση ή άγνοια

3. Ο τρόπος παραγωγής χρήματος από το τραπεζικό σύστημα είναι στοιχειώδης έννοια της πολιτικής οικονομίας και αναλύεται σε εγχειρίδια για πρωτοετείς φοιτητές, στην Ελλάδα όπως και αλλού. Η διοχέτευση απεριόριστου χρήματος από τον Κοσκωτά σε επιχειρήσεις επηρεασμού της κοινής γνώμης ήταν γνωστή στον καθένα. Η

σιωπή του Κοσκωτά και η κατοχύρωσή του πίσω από το απόρρητο των τραπεζικών καταθέσεων απέναντι στα όργανα ελέγχου αποτελούσε, πάλι για τον καθένα, ομολογία ενοχής. Οι καταγγελίες των εφημερίδων, των πιο έγκυρων και πιο πολυδιαβασμένων, πιο σοβαρών και λιγότερο σοβαρών, συμπολιτευόμενων και αντιπολιτευόμενων και οι δημόσιες επισημάνσεις και υποδείξεις του διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, αλλά και δικαστικές ενέργειες όπως εκείνες του εισαγγελέα Γεωργίου Κουβέλη, δεν άφηναν καμιά αμφιβολία για την επιτακτική ανάγκη λήψης μέτρων.

Γιατί ο κ. Ανδρέας Παπανδρέου, διδάκτορας της Οικονομικής του Χάρβαρντ και καθηγητής και κοσμητορας της Οικονομικής Σχολής του Μπέρκλεϊ, πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ και πρωθυπουργός της Ελλάδας, δεν έλυσε το πρόβλημα με μία φράση του, αλλά ανέθεσε στον κ. Κουτσόγιωργα, μετά την παραπλανητική ανακοίνωση της 11ης Ιουλίου 1988, τη διαχείριση της υπόθεσης Κοσκωτά;

Η «μη αναπλήρωση»

4. Μετά την ψήφιση του νόμου για το απόρρητο (του περιβόητου κουτσονόμου), ο Ανδρέας Παπανδρέου έφυγε, άρρωστος, για το Λονδίνο. Κατά το νόμο, έπρεπε να αναπληρωθεί από τον πρώτο, κατά σειρά, αντιπρόεδρο της κυβέρνησης, τον κ. Ιωάννη Χαλαμπόπουλο. Με εντολές, τηλεφωνικές και φωτοτηλετυπικές του άρρωστου και απόντος πρωθυπουργού, παραβιάστηκαν, με πρόθεση, οι διατάξεις του νόμου για την αναπλήρωση (πράγμα που στοιχειοθετεί το έγκλημα που προβλέπεται και τιμωρείται από το άρθρο 1 του νόμου για την ευθύνη των υπουργών). «Δεν υπήρχε θέμα αναπλήρωσης», ο άρρωστος και απών πρωθυπουργός εξακολουθούσε να ασκεί να καθήκοντά του και ο κ. Χαλαμπόπουλος παρέμενε στον τομέα του, ο κ. Χαλαμπόπουλος στον εξωτερικό και αμυντικό, ο κ. Κουτσόγιωργας στον εσωτερικό και οικονομικό.

Η παράνομη αυτή ρύθμιση οδηγεί στο τέταρτο ερώτημα:

Μήπως η θεωρία της μη αναπλήρωσης απέβλεπε, μεταξύ άλλων, και στο να αποκλείσει τον αμύητο στα κοσκωτικά κ. Χαλαμπόπουλο από τη διαχείριση ή την εποπτεία του κυρίαρχου θέματος της πολιτικής ζωής της χώρας και να το αφήσει στα χέρια του λιγότερο αμύητου αντιπροέδρου;

Η αντιπολίτευση

5. Το πέμπτο ερώτημα είναι ανακεφαλαιωτικό και σύνθετο:

■ Όταν δημοσιεύθηκε η ανοικτή επιστολή του εκδότη της «Ε» στον πρωθυπουργό, η επιστολή Χαλικιά προς Ρουμелиώτη τον Ιούνιο του 1988 και η κυβερνητική ανακοίνωση της 11ης Ιουλίου 1988,

■ Όταν ο Κοσκωτάς, καλυπτόμενος πίσω από το απόρρητο, δαπανούσε απεριόριστο χρήμα σε εφημερίδες, περιοδικά, ραδιοφωνικούς σταθμούς και οργάνωνε φιέστες για την υποδοχή του Ντέταρι, σιωπώντας για την προέ-

λευση των χρημάτων,

■ Όταν οι εφημερίδες (η «Ελευθεροτυπία», το «Εθνος», το «Βήμα», τα «Νέα», η «Αυριανή» και ο «Ελεύθερος Τύπος») ζητούσαν την άρση του απορρήτου απέναντι στα όργανα ελέγχου και το διορισμό προσωρινού επιτροπός στην Τράπεζα Κρήτης, τον Ιούνιο, τον Ιούλιο, τον Αύγουστο του 1988

Γιατί δεν πήρε θέση η τότε αντιπολίτευση, η αξιωματική και η άλλη, ο κ. Μητσοτάκης και ο κ. Φλωράκης; Γιατί δεν επισήμαναν τους κινδύνους; Γιατί δεν κατήγγειλαν τους κυβερνητικούς χειρισμούς; Γιατί δεν ζήτησαν το διορισμό προσωρινού επιτροπός; Γιατί δεν πρότειναν εκείνη τη σωστή και απλή νομοθετική ρύθμιση που υπέδειξαν οι εφημερίδες;

Η δήλωση

6. Όταν τον Οκτώβριο του 1988 αποκάλυφθηκε το σκάνδαλο Κοσκωτά και αποδείχθηκαν βάσιμες οι καταγγελίες των εφημερίδων, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ και ο πρόεδρος της ατομικά βρέθηκαν έκθετοι. Ο κ. Παπανδρέου δήλωσε ότι δεν ήταν «δικαστής για να καταλογίσει ευθύνες» και ότι «οι ενοχοί θα τιμωρηθούν, όσο ψηλά και αν βρίσκονται». Για να μην αναλάβει την πολιτική ευθύνη, η οποία συγκεντρωνόταν στο πρόσωπό του, ο τότε πρωθυπουργός δεχόταν ότι οι κυβερνητικές ευθύνες ήταν ποινικές - τελικά, δηλαδή, προσωπικές - που θα καταλογίζονταν πολύ αργότερα, από δικαστές, στα υπαρκτά υψηλά ιστάμενα κυβερνητικά στελέχη.

Ωστόσο, αναγνώρισε ότι έκανε λάθος. Δεν παραδέχθηκε, όμως, τις συνέπειες του «λάθους», την υπαιτιότητά του, ούτε καν το σφάλμα του στην επιλογή των κυβερνητικών στελεχών στα οποία ανέθεσε το χειρισμό της υπόθεσης Κοσκωτά.

Θα μπορούσε και θα όφειλε να έχει παραιτηθεί - έστω για (βάσει, άλλωστε) λόγους υγείας, να μεριμνήσει για την κοινή αποδοχή του διαδόχου του ως αρχηγού του ΠΑΣΟΚ και ως πρωθυπουργού, παραμένοντας επίτιμος πρόεδρος του κόμματος που ίδρυσε.

Και αν ο Ανδρέας Παπανδρέου - κάτω από την επιρροή του χαρισματισμού και της μέθης της εξουσίας, του εγωκεντρισμού και της ενδοκομματικής, τουλάχιστον, απολυταρχίας, της οργανικής και ψυχικής αδυναμίας του - δεν ήθελε να αντιμετωπίσει την παραιτήση, θα μπορούσε και θα έπρεπε να οδηγηθεί σ' αυτήν από τα στελέχη του ΠΑΣΟΚ.

Ποτέ η συνδρομή των όρων της πολιτικής ευθύνης δεν ήταν πιο προφανής και αναμφίβολη από ό,τι στην περίπτωση Κοσκωτά. Μπροστά σ' αυτήν, ο κεφαλαιώδης φόρος και η ευρωπαϊκή πολιτική της κυρίας Θάτσερ δεν ήταν παρά αμφίβολα πολιτικά λάθη. Και η πολιτική ευθύνη - σε συστήματα πλειοψηφικού κοινοβουλευτισμού - αν δεν αναληφθεί από τον πρωθυπουργό, καταλογίζεται στο κόμμα στις επόμενες εκλογές.

Απολογούμενος στη Βουλή, το καλοκαίρι του 1989, ο κ. Παπανδρέου δήλωσε ότι αναλαμβάνει το μερίδιό του από την πολιτική ευθύνη για την υπόθεση Κοσκωτά. Η δήλωση ήταν πολύ λίγη και πολύ καθυστερημένη, αλλά

το ερώτημα, το έκτο, είναι βασικότερο: Πώς αναλαμβάνεται η πολιτική ευθύνη; Με δήλωση ή με παραίτηση; Όπως την « ανέλαβε » η κ. Παπανδρέου ή όπως την ανέλαβε η κυρία Θάτσερ;

Η «ποινικοποίηση»

7 Ο αποκλεισμός του κ. Κουτσόγιωργα και του κ. Πέτσου από τους συνδυασμούς του ΠΑΣΟΚ και η υιοθέτηση της «απλής» αναλογικής, για τις εκλογές του Ιουνίου 1989, μαρτυρούσαν την επιθυμία συγκάλυψης της πρωθυπουργικής πολιτικής ευθύνης με την ποινική, της πολιτικής ευθύνης των πιο ευάλωτων προσώπων και την αποφυγή των συνεπειών του καταλογισμού της, κατά τον κανόνα του πλειοψηφικού κοινοβουλευτισμού, με την αυτοδυναμία, δηλαδή, της Νέας Δημοκρατίας.

Η πρόγνωση της εκλογικής υπεροχής της Νέας Δημοκρατίας ήταν ασφαλής. Αλλά και η διασύνδεσή της με την υπόθεση Κοσκωτά αναμφισβήτητη. Λίγες μέρες πριν τις εκλογές του Ιουνίου, δηλαδή σε χρόνο πολύ απρόσφορο για τέτοιου είδους ομολογίες, ο ίδιος ο κ. Μητσοτάκης είπε σε τηλεοπτική συνέντευξη ότι χωρίς τα σκάνδαλα, θα ήταν βέβαιη η τρίτη τετραετία του ΠΑΣΟΚ.

Χωρίς αυτοδυναμία της Νέας Δημοκρατίας - εξαιτίας της αλλαγής του εκλογικού συστήματος - αλλά με τη συνεργασία του Συνασπισμού - εξαιτίας της ποινικής, δηλαδή και ηθικής μορφής που αποδόθηκε στην ευθύνη για τον χειρισμό της υπόθεσης Κοσκωτά με τη μερική τουλάχιστον συναίνεση του ΠΑΣΟΚ, η πέμπτη βουλευτική περίοδος της τρίτης Ελληνικής Δημοκρατίας αναλήφθηκε σε έργο εισαγγελικό και ανακριτικό, υπό το άγχος της «παράγραφης των σκανδάλων».

Το έργο της Βουλής του Ιουνίου 1989 θύμιζε τη διαδικασία της παρεμπόδισης (impeachment) και έφερνε το πολιτευμά μας πίσω στις αρχές του κοινοβουλευτισμού. Στην Αγγλία, στο ξεκίνημα του κοινοβουλευτισμού, η Βουλή των Κοινοτήτων κατηγορούσε ενώπιον της Βουλής των Λόρδων, που έστελνε στην αχχόνη ή στη φυλακή - στον Πύργο του Λονδίνου - διορισμένους από τον μονάρχη, υπουργούς.

Σταδιακά, μόνη η απειλή της παρεμπόδισης, δηλαδή της ποινικής δίωξης, οδηγούσε τους απειλούμενους υπουργούς - που, φυσικά, προτιμούσαν το σπίτι τους από τον Πύργο του Λονδίνου - σε παραίτηση. Η τελευταία «παρεμπόδιση» έγινε το 1803. Λέγεται ότι η πολιτική ευθύνη αντικατέστησε την ποινική.

Τίθεται, έτσι, το έβδομο ερώτημα:

Μήπως την ποινική δίωξη του Ανδρέα Παπανδρέου κατέστησε αναγκαία και η άρνηση της πραγματικής ανάληψης και η ανεπάρκεια του καταλογισμού της πολιτικής ευθύνης;

Η δίωξη

8 Η εμπλοκή κυβερνητικών παραγόντων στην υπόθεση Κοσκωτά έχει, εκτός από την πολιτική, και μια καθαρά ποινική διάσταση. Για την κοινή γνώμη το κεντρικό ζήτημα είναι αν ο πρώην πρωθυπουργός και οι πρώην υπουργοί χρηματίστηκαν από τον Κοσκωτά - αν πήραν χρήματα προερχόμενα από την υπεξαίρεση της Τράπεζας Κρήτης, για να αποκλείσουν τον έλεγχο, να προστατέψουν τον Κοσκωτά, και να διασώσουν την Τράπεζα Κρήτης εις βάρος των ΔΕΚΟ και του Δημοσίου. Με δύο, επίσης σημαντικά, επόμενα ζητήματα αναγορευμένα στον τρόπο διακρίβωσης του χρηματισμού και τις συνέπειες τυχόν καταφατικής απάντησης.

Είναι ενδεχόμενο οι νομικοί να μην έχουν προτείνει όλες τις δυνατές ερμηνείες, σύμφωνα με τη συμβουλή του κλασικού θεωρητικού του Δικαίου Χανς Κέλσεν, τον συνταγματικών διατάξεων που διέπουν το ζήτημα της ποινικής ευθύνης των υπουργών, των ουσιαστικών διατάξεων του άρθρου 85 του Συντάγματος σε σύγκριση με τις διαδικαστικές διατάξεις του άρθρου 86, της ειδικής μεταβατικής διατάξεως του άρθρου 115 σε σύγκριση με τη γενική του άρθρου 112. Μπορεί, ακόμη, να μην έχουν προτείνει την πιο σωστή πολιτική ερμηνεία, σύμφωνα με την άποψη του πολυσυζητημένου σύγχρονου θεωρητικού νομικού Ρόναλντ Ντούρκκιν.

Μπορεί, δηλαδή, η εισαγγελική Βουλή να είχε περιορίσει τη δίωξη στις ουσιαστικές διατάξεις του νόμου για την ευθύνη των υπουργών, αυτές που ποινικοποιούν την πολιτική ευθύνη και περιέχονται κυρίως στα άρθρα 1 και 2 του νόμου 802/70 και να αφήσει στις εισαγγελικές και ανακριτικές αρχές και στα κοινά ποινικά δικαστήρια τη δίωξη, ανάκριση και εκδίκαση των πρώην πρωθυπουργού και υπουργών για τα εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου. Μία τέτοια ερμηνεία θα οδηγούσε τον κ. Παπανδρέου στο Εφετείο Κακουργημάτων να δικαστεί με τον κ. Λούβαρη και

Γιατί ο κ. Ανδρέας Παπανδρέου, καθηγητής Οικονομικής Σχολής του Μπέρκλεϊ, ανέθεσε στον Κουτσόγιωργα τον χειρισμό της υπόθεσης Κοσκωτά;

Η γέννηση του σκανδάλου, οι ευθύνες της πολιτικής ηγεσίας και ο ρόλος του παντοδύναμου πρωθυπουργού

τον κ. Κουτσόγιωργα με τον κ. Μαντζουράνη. Και αν είχε απαγγελθεί περιορισμένη και προσηγμένη, δηλαδή ορισμένη, κατά των πρώην πρωθυπουργού και υπουργών κατηγορία, για τα προβλεπόμενα και τιμωρούμενα από τον νόμο για την ευθύνη των υπουργών εγκλήματα, να είχε τελειώσει η ανάκριση και εκδικαστεί ήδη η υπόθεση από το Ειδικό Δικαστήριο του άρθρου 86 του Συντάγματος.

Η ομοφωνία των νομικών για τη γενική δικαιοδοσία της Βουλής και του Ειδικού Δικαστηρίου για όλα τα υπουργικά εγκλήματα και η αποδοχή της δικαιοδοσίας αυτής από το Ειδικό Δικαστήριο στη δίκη του καλαμποκιού δεν επιτρέπουν, πλέον, την αναζήτηση άλλης λύσης, από την οποία, άλλωστε, η κατάσταση που έχει ήδη δημιουργηθεί θα αφαιρούσε οποιοδήποτε πλεονέκτημα ενώ θα επέτεινε τα μειονεκτήματά της.

ΣΥΜΦΩΝΑ με τη νομική λύση που έχει ήδη δοθεί, ο Ανδρέας Παπανδρέου κατηγορήθηκε από τη Βουλή των Ελλήνων για ηθική αυτουργία σε απιστία, παθητική δωροδοκία και δολία αποδοχή προϊόντων εγκλήματος. Η διαπίστωση της βασιμότητας της κατηγορίας θα γίνει από το Ειδικό Δικαστήριο, το οποίο θα επιβάλει και τις προβλεπόμενες από το νόμο ποινές. Το ζήτημα δεν επιδέχεται πια αμφισβήτηση και η δικαιολόγηση της λύσης που δόθηκε βρίσκεται μάλλον στη σκέψη ότι όλα τα υπουργικά εγκλήματα, τόσο εκείνα που προβλέπει και τιμωρεί ο νόμος για την ευθύνη των υπουργών όσο και εκείνα του Ποινικού Κώδικα, όταν τελούνται «εν τη ασκήσει» πρωθυπουργικών ή υπουργικών καθηκόντων, έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό: την κατάχρηση εξουσίας.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου, αρνούμενος να απολογηθεί, επικαλέστηκε ότι διώκεται από τους πολιτικούς αντιπάλους του. Ο ίδιος και το ΠΑΣΟΚ επικαλούνται επίσης το γεγονός ότι 40% περίπου του εκλογικού σώματος, σε τρεις εκλογές μετά την αποκάλυψη του σκανδάλου Κοσκωτά, εξέφρασε την εμπιστοσύνη στο ΠΑΣΟΚ και στον αρχηγό του. Θα μπορούσε ο κ. Παπανδρέου και το ΠΑΣΟΚ να παραφράσουν την κυβερνητική ανακοίνωση της 11ης Ιουλίου 1988 σχετικά με το απόρρητο των τραπεζικών καταθέσεων: «Η αξιωματική αντιπολίτευση θεωρεί ατυχές το γεγονός ότι μία μερίδα του πολιτικού κόσμου έχει εμπλέξει το ζήτημα της ευθύνης του πρώην πρωθυπουργού σε μίαν εκστρατεία κατευθυνόμενης όξυνσης που κάθε άλλο παρά τον ορθό καταλογισμό της ή το συμφέρον της πολιτείας εξυπηρετεί».

Αν η θέση του ΠΑΣΟΚ δίνει κάποια απάντηση στο ζήτημα, κατά τι διαφοροποιείται ο πρώην πρωθυπουργός από τον κοινό κλεπταποδόχο ή τον εφοριακό υπάλληλο που δωροδοκώθηκε ή εκείνον που έπεισε τον διευθυντή να σύμβουλο μιας εταιρείας να τη ζημιώσει για να σώσει από οικονομική καταστροφή ένα φίλο του, ώστε να φυλακιστούν οι δεύτεροι και να μείνει ακαταδίκος ο πρώτος, θέτουν πάντως ένα σύνθετο, το όγδοο, ερώτημα:

Από ποιον άλλον θα καταδιωχθούν οι πρώην πρωθυπουργός και υπουργοί εκτός από τους πολιτικούς αντιπάλους τους, για εγκλήματα που τυχόν διέπραξαν κατά την άσκηση της εξουσίας τους, ενόψει των διατάξεων του Συντάγματος και του νόμου για την ευθύνη των υπουργών και της ομόφωνης ερμηνείας που τους έχει δοθεί; Και, α-

νεξάρτητα από το γεγονός ότι το εκλογικό σώμα δεν είχε τη δυνατότητα να εξετάσει το ζήτημα των ποινικών ευθυνών και να αποφανθεί γι' αυτό, μήπως το επιχείρημα του 40% υποχωρεί μπροστά στο γεγονός ότι το 60% του εκλογικού σώματος καταλόγισε πολιτική ευθύνη στους πρώην πρωθυπουργό και υπουργούς, σε τρεις εκλογές, και, αναδεικνύοντας σε κοινοβουλευτική πλειοψηφία την πρώην μειοψηφία, αφαιρέσει την εξουσία από το ΠΑΣΟΚ και κατέστησε δυνατή τη δίωξη του αρχηγού και στελεχών για την κατάχρησή της;

Η αντιπολίτευση

9 Συνταγματολόγοι διεθνούς κύρους, όπως ο κορυφαίος Γάλλος συνταγματολόγος Ζορζ Βεντέλ και ο πασίγνωστος Μορίς Ντιβερζέ, υποδεικνύοντας το κλασικό «λάθος» του Μοντεσκιέ (που τα γραπτά ευρωπαϊκά Συντάγματα, όπως και το δικό μας, επαναλαμβάνουν) κατά το οποίο ο χωρισμός των εξουσιών στο βρετανικό κοινοβουλευτικό σύστημα είναι ανάμεσα στη Βουλή και την κυβέρνηση, τη νομοθετική και την εκτελεστική εξουσία, υποστηρίζουν ότι στο κοινοβουλευτικό σύστημα βρετανικού τύπου (με αυτοδύναμη μονοκομματική κυβέρνηση) ο πραγματικός χωρισμός των εξουσιών είναι ανάμεσα στην κυβέρνηση και την αντιπολίτευση. Χωρίζεται η εξουσία της πρωτοβουλίας από την εξουσία του ελέγχου, το κόμμα της πλειοψηφίας υπό τον πρωθυπουργό από το κόμμα της μειοψηφίας υπό τον αρχηγό της αντιπολίτευσης.

Η διαπίστωση - η οποία έχει τις καλύτερες εγγυήσεις - είναι δυσνόητη για τον Έλληνα πολίτη, που εύλογα αναρωτιέται «ποια εξουσία ασκεί η αντιπολίτευση». Ίσως την κατανόηση θα βοηθούσαν οι σκέψεις ότι η εκλογική αναμέτρηση είναι πάντα για αύριο, ότι ο αρχηγός της αντιπολίτευσης είναι ο ενδεχόμενος αυριανός πρωθυπουργός και ότι ο κοινοβουλευτικός διάλογος είναι μια συνεχής προεκλογική ετοιμασία. Η προέκταση της παρούσας κυβέρνησης σε απεριόριστο χρόνο στο μέλλον και η τοποθέτηση της αντιπολίτευσης στο χρονοντούλαπο της Ιστορίας, δεν είναι μόνο σκέψεις εξωπραγματικές, είναι σκέψεις αντικοινοβουλευτικές.

Αλλά εξουσία, στον κοινοβουλευτισμό, σημαίνει ευθύνη. Η κυβέρνηση έχει την ευθύνη της πρωτοβουλίας και της εφαρμογής του προγράμματος που εγκρίθηκε στις προηγούμενες εκλογές και η αντιπολίτευση την ευθύνη του ελέγχου και της εναλλακτικής πρότασης για τις αυριανές εκλογές. Το εκλογικό σώμα τις καταλογίζει.

Μια δεύτερη διαπίστωση - ελληνική αυτή τη φορά - είναι ότι στην Ελλάδα η εξουσία συγκεντρώνεται στο πρόσωπο του αρχηγού. Εξαιτίας της ιστορίας και της δομής των πολιτικών κομμάτων, αλλά και της μακράς πρακτικής της ενισχυμένης αναλογικής, ο αρχηγός έχει πολύ μεγαλύτερη σημασία από ό,τι στη Βρετανία, όπου, εκτός από την παράδοση και τη νοοτροπία, το μονοεδρικό πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα δημιουργεί μια αλληλεξάρτηση ανάμεσα στον αρχηγό - που δεν μπορεί να διορίσει όποιον θέλει υποψήφιο - και τους βουλευτές. Όταν, πρόσφατα, μετά την παραι-

τηση της Μάργκαρετ Θάτσερ, τέθηκε ζήτημα εκλογής νέου αρχηγού των Συντηρητικών, οι βουλευτές έτρεξαν στις περιφέρειές τους για να συμβουλευθούν τους εκλογείς για την επιλογή που θα έκαναν.

Στην Ελλάδα, όλη η εξουσία είναι στον αρχηγό. Ο βρετανικός πλειοψηφικός κοινοβουλευτισμός γίνεται στην Ελλάδα πρωθυπουργικός κοινοβουλευτισμός. Ακόμα και όταν η «απλή» αναλογική προκάλεσε, παροδικά, έλλειψη μονοκομματικής αυτοδυναμίας, ο μη πλειοψηφικός κοινοβουλευτισμός μας παρέμεινε αρχηγικός. Αναλώθηκε σε εισαγγελικά καθήκοντα στην πρώτη φάση και αναιρέθηκε στη δεύτερη από το αρχηγικό διευθυντήριο. «Οικουμενική» σημαίνει οι διενόσωροι ενωμένοι, φώναζαν οι φοιτητές.

Είναι χαρακτηριστικό ότι όταν με την επιστροφή στην αυτοδυναμία, θελήσαμε να μιμηθούμε συνειδητά την «ώρα του πρωθυπουργού», που στο Λονδίνο είναι ώρα των βουλευτών, στην Αθήνα έγινε ώρα των αρχηγών.

Πάντως, η συγκέντρωση της εξουσίας στο πρόσωπο του αρχηγού σημαίνει - ή τουλάχιστον πρέπει να σημαίνει - και συγκέντρωση της ευθύνης, της πολιτικής ευθύνης της Κυβέρνησης και της Αντιπολίτευσης στα πρόσωπα του πρωθυπουργού και του αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Πρόκειται για την ευθύνη απέναντι στους βουλευτές, στα στελέχη και στους οπαδούς, τους ενός και του άλλου κόμματος.

Αλλά ο αρχηγός της αντιπολίτευσης και σήμερα στην Ελλάδα είναι υπόδικος. Η προσωπική του τύχη εξαρτάται από το αντίπαλο κόμμα και τον αρχηγό του, τον πρωθυπουργό. Βρίσκεται σε θέση ο αρχηγός της αντιπολίτευσης τέτοια, που είναι αδύνατη η άσκηση της εξουσίας που του ανατέθηκε.

Οι διαπιστώσεις αυτές οδηγούν στο ένατο ερώτημα:

Μήπως πρέπει ο κ. Παπανδρέου να παραιτηθεί από την ηγεσία του ΠΑΣΟΚ; Μήπως πρέπει, ως αρχηγός της αντιπολίτευσης, να αναλάβει την πολιτική ευθύνη που δεν ανέλαβε ως πρωθυπουργός;

Η λογική των γεγονότων

10 Αν η Ιστορία διδάσκει από την κατανόηση της, κατά την έκφραση του Αγγλου συνταγματολόγου Ντάισι, «εσωτερικής λογικής των γεγονότων», η αποτροπή νέων περιπτώσεων Κοσκωτά, με άλλους ανθρώπους, με άλλη μορφή, προϋποθέτει τη διάγνωση του ευάλωτου στοιχείου του πολιτικού μας συστήματος που έπληξε η υπόθεση Κοσκωτά. Και αυτό δεν ήταν άλλο από τη συγκέντρωση της εξουσίας στα χέρια ενός ανθρώπου, του πρωθυπουργού.

Ο «ενστικτώδης ιμπεριαλισμός» της εξουσίας, κατά την έκφραση του Ζορζ Βεντέλ, υπερβαίνει τα συγκεκριμένα πρόσωπα, με τα πάθη και τις αδυναμίες τους. Και είναι σοφή η κλασική διαπίστωση ότι μόνον η εξουσία σταματάει την εξουσία.

Τίθεται έτσι το δέκατο - και τελευταίο για την ώρα - ερώτημα:

Τι είναι αυτό που μπορεί να περιορίσει σήμερα την εξουσία του πρωθυπουργού στην Ελλάδα;